

ПРАВОВІ ТА МОТИВАЦІЙНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ УКРАЇНИ В ОСВІТНІЙ МОНІТОРИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

LEGAL AND MOTIVATIONAL PRINCIPLES OF PARTICIPATION OF PEDAGOGICAL WORKERS OF UKRAINE IN EDUCATIONAL MONITORING ACTIVITIES

Метою статті є актуалізація питання нормативного регулювання та професійно-педагогічної мотивації участі педагогічних працівників у проведенні освітніх моніторингових досліджень у контексті сучасного освітнього процесу з урахуванням вимог забезпечення якості освіти.

Автор аналізує нормативно-правові документи, які лежать в основі проведення освітніх моніторингових досліджень з погляду обов'язковості залученості педагогічних працівників до проведення освітніх моніторингових досліджень та щодо їхньої мотивації у якісному використанні інструментарію моніторингових процедур. Прямих норм закону, які б змушували педагогічних працівників брати участь у таких процедурах, або застосовувати їх у своїй професійній діяльності не має. Підстави для залучення педагогів до моніторингових досліджень випливають із їхніх посадових інструкцій та внутрішніх положень закладів, які затверджуються на основі чинного законодавства. Водночас практика свідчить, що участь у моніторингу часто розглядається як невіддільна частина професійної діяльності педагога, а відмова може розцінюватися як невиконання службових обов'язків. Таким чином, нормативно-правова база створює як умови для добровільної участі, так і механізми, що фактично зобов'язують педагогів брати участь у моніторингових дослідженнях для забезпечення якості освіти та власного професійного розвитку.

Основною метою освітніх моніторингових досліджень є визначення ефективності впровадження нових освітніх стандартів та їх впливу на навчальні досягнення здобувачів освіти. Попри це, більшість педагогів не мають спеціальної підготовки у розробці та використанні відповідного інструментарію, а також не сприймають інновації в галузі педагогічних вимірювань, тому часто окремі інструменти моніторингових досліджень, як, наприклад тестування, сприймається ними як універсальне рішення, яке може замінити традиційні методи контролю освітньої діяльності здобувачів освіти.

Педагоги, які володіють знаннями та навичками проведення освітніх моніторингових досліджень, можуть краще оцінювати результати навчання своїх учнів та вносити необхідні зміни до своїх методів викладання, а отже потребують додаткової професійної підготовки в цьому напрямку, зокрема в закладах післядипломної педагогічної освіти.
Ключові слова: освітні моніторингові дослідження, освітній моніторинг, професійна

мотивація, нормативно-правове регулювання, якість освіти, педагогічні вимірювання, професійна підготовка.

The purpose of this article is to highlight the issue of regulatory frameworks and professional-pedagogical motivation for the participation of educational professionals in conducting educational monitoring studies within the context of the modern educational process, taking into account the requirements for ensuring the quality of education.

The author analyzes legislative and regulatory documents that serve as the foundation for educational monitoring studies, focusing on the mandatory involvement of pedagogical staff and their motivation in effectively applying monitoring tools and procedures. There are no explicit legal norms requiring educators to participate in such procedures or integrate them into their professional activities. Instead, the basis for their involvement derives from job descriptions and internal regulations of educational institutions, which are approved in accordance with current legislation.

In practice, participation in monitoring is often perceived as an inseparable aspect of a teacher's professional duties, with refusal potentially regarded as a failure to fulfill official obligations. Consequently, the legal framework creates both the conditions for voluntary participation and mechanisms that effectively compel educators to engage in monitoring studies to enhance education quality and foster their professional growth.

The primary goal of educational monitoring studies is to evaluate the effectiveness of new educational standards and their impact on learners' academic performance. Despite this, most educators lack specialized training in the development and use of appropriate monitoring tools, and they often do not embrace innovations in the field of pedagogical assessment. As a result, specific tools, such as testing, are frequently viewed as universal solutions that can replace traditional methods of evaluating learners' educational progress.

Educators who possess the knowledge and skills to conduct educational monitoring studies are better able to assess their students' learning outcomes and implement necessary changes to their teaching methods; therefore, they require additional professional training in this area, particularly within institutions of postgraduate pedagogical education.

Key words: educational monitoring studies, educational monitoring, professional motivation, regulatory framework, quality of education, pedagogical assessment, professional training.

УДК 378.048

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/85.2.32>

Шумада Р.Я.,

аспірант кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності Запорізького національного університету

Постановка проблеми. В освітній галузі України моніторингові дослідження набувають дедалі більшого значення, особливо в контексті впровадження реформи «Нова українська школа».

З 2017 року державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» здійснює моніторинг процесу реалізації цієї реформи, що включає оцінювання нових підходів до навчання в початковій та базовій

школах. Поряд із традиційними методами оцінювання навчальних досягнень учнів, такими як усне опитування, контрольні роботи та твори, активно розвивається система, що базується на тестових технологіях. З 2008 року в країні запроваджено зовнішнє тестування для випускників загальноосвітніх закладів освіти, а також розширюється практика тестування у закладах вищої освіти. Основною метою таких досліджень є визначення ефективності впровадження нових освітніх стандартів та їх впливу на навчальні досягнення учнів. Попри це, більшість вчителів не мають спеціальної підготовки у розробці та використанні педагогічних тестів, а також не сприймають інновації в галузі педагогічних вимірювань, тому часто тестування сприймається ними як універсальне рішення, яке може замінити традиційні методи контролю освітньої діяльності учнів.

Аналіз останніх досліджень. Українська освітня система активно впроваджує моніторингові дослідження як інструмент оцінки якості освіти, ефективності педагогічної діяльності та управлінських рішень. Участь педагогічних працівників у таких дослідженнях регулюється низкою законодавчих та підзаконних актів, що визначають форми та способи їхнього залучення.

Питанням залучення педагогів до організації та проведення освітніх моніторингових досліджень розглядалися в працях Т. Лукиної [1], Л. Ілійчук [2], Л. Савченко [3], В. Галузяка, І. Холковської [4], І. Хлебнікової, Т. Карпінської [5] та інших, але окремо питання нормативно-правового регулювання цього залучення не розглядалося.

У статті проаналізовано нормативно-правову базу, що регулює сферу участі педагогічних працівників у освітніх моніторингових дослідженнях, а також механізми, які мотивують педагогів до участі в них.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зміни законодавчої бази та впровадження нових нормативно-правових актів, що регулюють діяльність педагогічних працівників, створюють підґрунтя для періодичного перегляду питань залучення педагогічних працівників до організації та проведення моніторингових досліджень.

Метою даної статті є аналіз нормативно-правових підстав та мотивації залучення педагогічних працівників до проведення освітніх моніторингових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Нормативне регулювання участі педагогічних працівників у освітніх моніторингах в Україні базується в першу чергу на положеннях Закону України «Про освіту» [6], який передбачає створення внутрішньої системи забезпечення якості освіти, зокрема через розробку критеріїв, правил і процедур оцінювання педагогічної діяльності. Важливу роль відіграють внутрішні документи закладів освіти,

які деталізують процеси внутрішнього аудиту та моніторингу, а також Положення про атестацію педагогічних працівників [7], що визначає основні напрями та критерії оцінювання, включаючи участь у процедурах і заходах, пов'язаних із забезпеченням якості освіти. Водночас механізми оцінювання часто визначаються самостійно кожним закладом, що призводить до різних підходів у різних установах [8]. У закладах вищої освіти оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників регламентується стратегіями розвитку університетів, а також внутрішніми нормативними актами, які визначають критерії, показники та процедури рейтингового оцінювання, що є важливим елементом системи забезпечення якості та стимулювання професійного розвитку [9]. Законодавство також підкреслює необхідність розробки освітньо-методичного забезпечення моніторингу, впровадження інноваційних технологій та підвищення цифрової компетентності педагогів, що відображено у відповідних нормативних документах і стандартах [10, 11, 12]. Таким чином, нормативна база забезпечує загальні рамки для участі педагогічних працівників у моніторингах, але залишає простір для автономії закладів освіти у деталізації процедур і критеріїв оцінювання.

Основою для залучення педагогів до проведення моніторингових досліджень є внутрішні стратегії розвитку закладів освіти, які передбачають моніторинг як інструмент забезпечення якості освіти та стимулювання професійного зростання педагогів. Законодавча база, зокрема закони України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», а також підзаконні акти МОН, визначають обов'язковість участі педагогів у заходах, спрямованих на підвищення якості освітнього процесу, включаючи моніторингові дослідження. У багатьох закладах освіти участь у таких дослідженнях є частиною системи рейтингового оцінювання, що впливає на атестацію, преміювання та кар'єрне зростання педагогів, тобто створює як стимули, так і певний примус до участі [13]. Прямі законні підстави для залучення педагогів до моніторингових досліджень випливають із їхніх посадових інструкцій та внутрішніх положень закладів, які затверджуються на основі чинного законодавства. Водночас, практика свідчить, що участь у моніторингу часто розглядається як невід'ємна частина професійної діяльності педагога, а відмова може розцінюватися як невиконання службових обов'язків [14]. Таким чином, законодавча база створює як умови для добровільної участі, так і механізми, що фактично зобов'язують педагогів брати участь у моніторингових дослідженнях для забезпечення якості освіти та власного професійного розвитку.

Стаття 41 Закону України «Про освіту» [6] визначає структуру системи забезпечення якості

освіти, яка обов'язково включає моніторинг якості освіти та інституційний аудит. Педагогічні працівники, як безпосередні учасники освітнього процесу, є ключовими суб'єктами, що беруть участь у формуванні та реалізації системи внутрішнього забезпечення якості освіти, включаючи внутрішній моніторинг, а їхня діяльність та професійний розвиток є об'єктом оцінювання під час зовнішніх моніторингів та інституційного аудиту. Стаття 48 цього ж закону [6] прямо не вказує на безпосередню участь педагогічних працівників у кожному пункті, але вона визначає моніторинг якості освіти як систему заходів, яка неможлива без активної залученості педагогічного персоналу. Педагоги є ключовими учасниками освітнього процесу, результати якого підлягають моніторингу, і їхня діяльність також є об'єктом оцінювання. Таким чином, їхня причетність до збору даних, аналізу результатів та впровадження рекомендацій є невід'ємною частиною моніторингових процесів. Частина пунктів статті 54 того ж закону [6] опосередковано теж стосуються моніторингу: право на вільний вибір форм, методів і засобів навчання та участь у громадському самоврядуванні надає педагогам можливість брати участь у визначенні та оцінці ефективності освітнього процесу, що є складовою внутрішнього моніторингу; проходження атестації також передбачає оцінювання професійної діяльності педагогів, що є однією з форм моніторингу їхньої кваліфікації та якості роботи.

В процедурах освітніх моніторингових досліджень на різних рівнях задіяні педагогічні працівники, зокрема індивідуальний моніторинг, як підсистема локального, передбачає оцінку особистісних досягнень кожного здобувача освіти та викладача [15], педагогічний моніторинг реалізується кожним викладачем у поточному та підсумковому оцінюванню навчальних досягнень студентів.

Згідно з професійним стандартом вчителя [16] у вчителів мають бути розвинутими такі компетентності як предметно-методична компетентність (здатність здійснювати оцінювання та моніторинг результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу), емоційно-етична компетентність (здатність усвідомлювати та поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі), прогностична компетентність (здатність прогнозувати результати освітнього процесу), оцінювально-аналітична (здатність здійснювати оцінювання результатів навчання учнів, здатність аналізувати результати навчання учнів) рефлексивна компетентність (здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати індивідуальні професійні потреби). Всі ці компетентності можуть зокрема проявлятися при організації та проведенні різних моніторингових досліджень освітньої галузі. Зокрема, ефективність функціонування національної освітньої системи

передбачає оцінювання результатів її діяльності різними моніторинговими засобами, зокрема шляхом участі в міжнародних програмах оцінювання якості освіти [17].

Внутрішній моніторинг якості фахової передвищої освіти регулюється наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типового положення про організацію освітнього процесу в закладах фахової передвищої освіти та Положення про практичну підготовку здобувачів фахової передвищої освіти» [18], що теж передбачає наявність відповідних компетентностей у педагогічних працівників до нього залучених. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти» [19] визначає педагогічних працівників як учасників моніторингових досліджень. У постанові Кабінету Міністрів України № 222 від 15.04.2015 «Про затвердження Порядку залучення педагогічних, наукових, науково-педагогічних працівників та інших фахівців до проведення зовнішнього незалежного оцінювання» [20] у п. 11 пп. 6, яка застосовується для організації ЗНО та НМТ, прямо написано, що «обов'язковою умовою для роботи працівників у пункті проведення зовнішнього оцінювання є проходження відповідної підготовки у рік залучення (навчання та/або інструктажу)». В даному нормативному акті використовується матеріальна мотивація залучення педагогічних працівників.

На відповідних навичках педагогічних працівників наголошує й професійний стандарт «Педагог професійного навчання» (інструменти щодо організації та проведення діагностування та моніторингу (анкети, опитувальники, тести тощо)) [21].

Мотиваційна складова участі педагогічних працівників, яка впливає з більшості наведених нормативно-правових документів – це виконання професійних та посадових обов'язків.

Висновки. Таким чином, нормативно-правова база документів, які регламентують проведення педагогами освітніх моніторингових досліджень та безпосередню участь у них є достатньою, але дії цих документів втілюються опосередковано через посадові обов'язки педагогів. Ці документи підкреслюють необхідність та важливість моніторингу якості освіти для покращення освітнього процесу.

Мотивація участі педагогів в освітніх моніторингах та оволодінні відповідними процедурами зумовлена професійними стандартами та посадовими обов'язками. Педагоги, які володіють знаннями та навичками проведення освітніх моніторингових досліджень, можуть краще оцінювати результати навчання своїх учнів та вносити необхідні зміни до своїх методів викладання, а отже потребують додаткової професійної підготовки в цьому напрямку, зокрема в закладах післядипломної педагогічної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лукіна Т. Вплив посадового статусу керівника школи на об'єктивність оцінювання ним освітніх та управлінських процесів у закладі освіти. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 2. С. 94–106. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-2-94-106>
2. Ілійчук Л. Моніторинг якості освіти: концептуальні підходи та проблеми класифікації. *Нова педагогічна думка*. 2021. Т. 108, № 4. С. 16–19. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2021-108-4-16-19>
3. Савченко Л. О. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної діагностики якості освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / ДНБЗ "Криворіз. нац. ун-т", Криворіз. пед. ін-т. Одеса, 2014. 594 с.
4. Галузяк В. М., Холковська І. Л. Педагогічна діагностика: курс лекцій. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 155 с.
5. Хлебнікова Т., Карпінська К. Моніторинг як складова педагогічної діяльності вчителя. *Grail of Science*. 2023. № 28 (червень). С. 88–93. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.09.06.2023.12>.
6. Про освіту : Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 20.07.2025).
7. Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників : наказ М-ва освіти і науки України від 9 верес. 2022 р. № 805 ; зареєстр. в М-ві юстиції України 21 груд. 2022 р. за № 1649/38985. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22#n22>.
8. Григораш В. Оцінювання педагогічної діяльності вчителів закладу загальної середньої освіти як елемент внутрішньої системи забезпечення якості освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія: Педагогіка*. 2020. № 8(15) (березень). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-8\(15\)-13](https://doi.org/10.33296/2707-0255-8(15)-13).
9. Ярошенко О. Оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників: вітчизняний досвід і вектори розвитку в умовах автономії університетів. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2021. № 11 (червень). С. 132–143. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2021-11-1-132-143>.
10. Ковальчук Л. О., Кравчук Т. Я. Моніторинг якості результатів навчання студентів у закладах вищої освіти як проблема дослідження. *Молодий вчений*. 2020. № 10(1). С. 128–131. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_10\(1\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_10(1)_29) (дата звернення: 20.07.2025).
11. Самко А. М. Цифрова компетентність педагогічного персоналу в системі післядипломної педагогічної освіти. *Освітня аналітика України*. 2021. № 2(13). С. 33–43. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/3_Samko_213_2021_33_43.pdf (дата звернення: 20.07.2025).
12. Морзе Н. В., Бойко М. А., Вембер В. П., Буйницька О. П., Василенко С. В. Звіт 2_3d-картографування системи освіти в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету»*. 2020. Спецвипуск «Педагогічна вища освіта України: аналіз і дослідження». – С. 1–119. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2020spv2>
13. Ярошенко О. Оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників: вітчизняний досвід і вектори розвитку в умовах автономії університетів. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2021. № 11 (червень). С. 132–143. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2021-11-1-132-143>.
14. Соколова Е. Т. Управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників у системі вищої освіти. *Modern Economics*. 2021. № 25. С. 136–141. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V25\(2021\)-21](https://doi.org/10.31521/modecon.V25(2021)-21).
15. Chorna O. V. Monitoring of quality of higher education in Ukraine and Germany: comparative aspect. *Educational Dimension*. 2020. № 2. С. 213–225. DOI: <https://doi.org/10.31812/educdim.v54i2.3869>.
16. Професійний стандарт вчителя : наказ М-ва розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23 груд. 2020 р. № 2736-20. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/266-nakaz_2736.pdf (дата звернення: 20.07.2025)
17. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні : монографія / за заг. ред. В. Г. Кременя ; Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2021. 384 с. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
18. Про затвердження Типового положення про організацію освітнього процесу в закладах фахової передвищої освіти та Положення про практичну підготовку здобувачів : наказ М-ва освіти і науки України від 30 жовт. 2023 р. № 1309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-23#Text> (дата звернення: 20.07.2025).
19. Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 10 лют. 2020 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text> (дата звернення: 20.07.2025).
20. Про затвердження Порядку залучення педагогічних, наукових, науково-педагогічних працівників та інших фахівців до проведення зовнішнього незалежного оцінювання : постанова Кабінету Міністрів України від 15 квіт. 2015 р. № 222. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/350030_762169 (дата звернення: 20.07.2025).
21. Професійний стандарт «Педагог професійного навчання» : наказ Ін-ту профес. освіти НАПН України від 29 груд. 2022 р. № 38-ОД. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/521-pedagog_profesijnogo_navcanna.pdf (дата звернення: 20.07.2025)